

נשיאת נשק בשבת

רס"ן, הרב ישראל לובטון – רב אוגדה 210 (הבשן)

- א. הקדמה
- ב. הגדרת נשק
- ג. היתר טלטול סכין של מילה
- ד. היתר טלטול נשק מצד החוק
- ה. היתר מצד חשש סכנה עקיף
- ו. סיכום

א. הקדמה

חיילי צה"ל מתקופת הטירונות ועד לסיום השירות מרגע קבלת הנשק ועד הזיכוי כשמשתחררים מחויבים בנשיאת הנשק האישי עליהם. המאמר יעסוק בעניין נשיאת הנשק במהלך שבת ומועדי ישראל. נחלק את המאמר לשלושה נושאים.

הראשון, חיילים בשגרה המשרתים בבסיסים במרכז מדינת ישראל שמימתם היא שמירה בשערי הכניסה לבסיס ובנקודות מרכזיות בציר ההיקף של הבסיס – בדרך כלל בבסיסים כאלה נשארים מספר חיילים קטן מאוד בתורנות שבת.

השני, חיילים הנמצאים בבסיסים במרכז הארץ שבשל מיקום הבסיס אין סכנה באופן מיידי, אך הם נמצאים באימונים ובקורסים, ומשם יוצאים לנקודות הקצה במחנות הסמוכים לגבול מדינת ישראל.

השלישי, חיילים הנמצאים בבסיסים הסמוכים לכפרים עוינים, כגון הבסיסים ביהודה ושומרון, וכן בבסיסים הסמוכים לקו הגבול. משימתם הינה שמירה על בטחון האזרחים מסכנה ממשית.

פעמים רבות שהחייל נושא את הנשק, ומטרת נשיאתו היא לגרום לאויב פוטנציאלי או לגנב הבא על עסקי ממון, לחוש ולא להיכנס למחנות הצבא לבוז או חלילה לפגוע בנפש.

נביא את עניין המוקצה בנשיאת הנשק בשבת ומאיזה טעם מותר לחייל לשאת את הנשק עליו במהלך השבת אפילו במחנות עורפיים ללא סכנה מיידי.

שאלות פתיחה:

1. מה הגדרת הנשק. האם נחשב מוקצה? אם כן, איזה סוג מוקצה?

2. האם יש הברל בין זמן שגרה לזמן מלחמה? ובין בסיסי עורף או בסיסים קדמיים?
 3. האם היתר נשיאת נשק הוא לכולם או שרק לחיילים שיודעים להשתמש בו ביעילות?

ב. הגדרת הנשק

בהלכה מצינו כמה סוגי מוקצה כפי שפירטם הבית יוסף בתחילת סימן שח, ואלו הם סוגי המוקצה העיקריים:

מוקצה מחמת חסרון כיס – והיינו כלי שמקפיד עליו שלא להשתמש בו שום שימוש מלבד שימושו המקורי.

מוקצה מחמת גופו – דהיינו כל שאינו כלי ואינו אוכל.

כלי שמלאכתו לאיסור – כל כלי שמלאכתו אסורה בשבת.

שני המוקצה הראשונים אסור לטלטלם אפילו אם צריך לגופם או למקומם, אך כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו אם צריך לגופו או מקומו (אך לא לצורך שמירה על החפץ).

סוג אחר של מוקצה הוא כלי שמלאכתו להיתר, ודינו שמותר לטלטלו גם לצורך שמירה עליו (אך אסור לטלטלו לחינם).

ויש לדון איזה סוג מוקצה הוא הנשק, האם כלי שמלאכתו לאיסור או שמא כלי שמלאכתו להיתר.

מצינו באחרונים מחלוקת בהגדרת נשק:

הגרשז"א¹, הרב דב ליאור², והרב יהושע בן מאיר³ – סוברים שנשק הוא כלי שמלאכתו להיתר מאחר ורוב תשמיש הנשק הוא להרתעה, שזו מלאכת היתר.

מעין ראייה לסברא זו, ניתן לראות בדברי הביה"ל בסימן שח, שכתב וזה לשונו:

"ודע דכתב הפמ"ג והעתקתיו במשנ"ב דכלי שרוב מלאכתו לאיסור הוא ג"כ בכלל כלי שמלאכתו לאיסור והביא ראייה מרשב"א לענין קדירה עי"ש ולענ"ד היה נראה דזה דוקא אם עיקרה הוא רק למלאכת איסור ורק לפעמים משתמש בה להיתר ולענין זה יש ראייה מקדירה דמשמע מרשב"א דהיא כלי שמלאכתו לאיסור דעיקרה נעשה לתבשיל אבל אם דרך הכלי להשתמש בה לשניהם ורק שלאיסור משתמשין בה יותר, מנלן דמוקצה דעתיה מניה דהלא עשויה למלאכת היתר ג"כ וצ"ע".

1 שולחן שלמה סימן שח סעיפים טז, כז.

2 שו"ת דבר חברון או"ח סימן דש.

3 תחומין ז עמ' 174.

הביה"ל סובר שרק כלי שרוב תשמישו לאיסור, וגם עיקר תשמישו לאיסור, שייך עליו שם מוקצה. משמע מכך שאם רוב תשמישו לאיסור אך עיקר תשמישו להיתר – יהיה מותר. וכמו כן ניתן לדייק שאם רוב תשמישו להיתר, אך עיקר תשמישו לאיסור – גם יהיה מותר. משל, מספריים שנועדו רק לחיתוך שקיות חלב, אף שעיקר תשמיש מספריים הוא למלאכת איסור, כיוון שבפועל רוב התשמיש שלהם הוא להיתר, נראה שלא יחול עליהם מוקצה כלל. לפי זה גם נשק, כיוון שרוב תשמישו הוא למלאכת התרעה מותר לטלטלו, הגם שעיקר ייעודו הוא לאיסור.

ושמחתי שראיתי בדברי יציב' שדן בשאלת טלטול נשק המיועד לצרכי הרתעה, שכתב: "וביותר יש לומר דבזמנינו דרוב הנושאים הנשק אינו אלא כדי להטיל אימה, ואדרבה אסור לפעול בהם, י"ל דהוי ככלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר, ובמג"א ש"ח ס"ק י' מהשלטי גבורים דדינו ככלי שמלאכתו להיתר".

אמנם דבריו אמורים באופן שכמעט ואין אפשרות לירות בנשק (מכל סיבה שהיא), ועיקר השימוש הוא ההרתעה. נראה לכאורה שגם בזמני שגרה, על פי רוב מוחלט של המקרים הנשק נועד לצרכי הרתעה בלבד, והשימוש בפועל בנשק הוא מועט מאד (ובזמני מלחמה וסכנה אין מה לדון, דודאי שמותר לטלטלו).

מאידך, דעת הרב יעקב אריאל⁴, הילקוט יוסף⁵ ועוד פוסקים – שנשק הוא כלי שמלאכתו לאיסור.

ונראה דמאחר ורוב הפוסקים סוברים לאסור טלטול נשק (כדין כלי שמלאכתו לאיסור), יש לנקוט כדבריהם, אך אין להתעלם מסברת המתירים, לצרפה לספקות נוספים.

ג. היתר טלטול סכין של מילה

בדרכי משה⁶ הביא מחלוקת ראשונים לגבי דין סכין של מילה בשבת וזה לשונו:

"במהרי"ל מחמיר שמיד אחר המילה יזרוק האזמל מידו משום מוקצה והוא הדין כל צורכי מילה וכן ביו"ט, ולי נראה דברי רבינו ירוחם דמאחר שלא הוקצה לבין השמשות יוכל לטלטלו לכל מקום שירצה...".

מבואר שיש פה מחלוקת יסודית בין המהרי"ל לרבינו ירוחם בהגדרת מוקצה.

לפי המהרי"ל דין המוקצה נקבע ע"פ החפצא, והיות שתפקיד הסכין היא מלאכת חובל, היא

4 או"ח סימן קמח.

5 באהלה של תורה חלק ב סימן לב.

6 דיני כלי שמלאכתו לאיסור סעיף ג.

7 יורה דעה סימן רסו.

מוגדרת כמוקצה. ואע"פ שבשבת מותר לחבול רק לצורך המילה, עם זאת ההיתר לחבול לא מגדיר את החפץ ככלי שתשמישו להיתר.

לעומת זאת רבינו ירוחם מגדיר את דין מוקצה מצד הגברא. כלומר, היות ומותר להשתמש בסכין של מילה בשבת, יוצא שמעולם לא הקצה אותו הגברא מדעתו, והיות שכל דין מוקצה תלוי בדעת האדם, ושימושו בשבת מותר מחמת המצוה, א"כ לא נחשב מוקצה כלל.

הרמ"א פוסק⁸ כדעת רבינו ירוחם וזה לשונו:

"ומותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב, אף על גב דאינו צריך לו עוד באותו שבת, דהא לא הוקצה בין השמשות מאחר דהיה צריך לו באותו שבת, כן נראה לי".

בסברא נראה שמחלוקת זו שייכת גם לגבי נשק בצה"ל שמצד החפצא מלאכתו לאיסור חבלה ונטילת הנפש, אך מצד הגברא היות שכל שימושו לצורך מצווה, אינו מוקצה כלל.

הט"ז⁹ מאריך להקשות על דברי הרמ"א:

"אבל נ"ל מבורר לאיסור וראיה ברורה מתלמוד ערוך פ"ק דביצה (דף י"א) תנא ושויין שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו. פירוש התם קאי על כלי שמלאכתו לאיסור לכתוש במכתשת ואפילו הכי מתירין ב"ה לקצב עליו בשר לצורך י"ט, וע"ז אמר דאחר שעשה בו צורך י"ט אסור לטלטלו.

ועוד ראיה מפרק אין צדין (דף כ"ח) שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו בי"ט לפי שנמאס ומוקצה וכבר נעשה צורך י"ט.

והאי איזמל ממש הוא כוונתייהו דהנך דאחר שנעשה בו המצוה חזר לאיסור מוקצה.

ומ"ש ב"י בשם רבינו ירוחם בשם הרמב"ן דמותר לטלטלו אחר המילה דמאחר שטלטל בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה כו' נראה טעמו דאי היה צריך להשליך האיזמל אחר כך ויהיה אבוד ודאי מימנע ולא מהיל.

וע"כ נראה דלא התיר הרמב"ן אלא להצניעו אח"כ באותו חדר שמל שם כדי שלא יהיה אבוד אבל לא למקום אחר מטעם שאמרנו כיון שסגי בלאו הכי.

...וכ"ש האיזמל אחר המילה אם לא להצניעו באותו חדר שמל שם ותו לא ואפילו לפני המילה אין לטלטלו בחנם כל שאינו לצורך המילה כנלע"ד".

8 יורה דעה סימן רסא סעיף ב.

9 שם ס"ק א.

הט"ז מקשה על דברי הרמ"א משתי גמרות האומרות שמוקצה שהתירו שימוש בו בשבת או ביו"ט, לאחר גמר השימוש בו, חוזר איסור המוקצה.

עוד דחה את הבנת הרמ"א מרבינו ירוחם להתיר לטלטל הסכין, כיוון שרבינו ירוחם התיר רק משום חשש הפסד הסכין, שיגרום למוהל שלא להגיע למול כלל. ולכן מסקנת הט"ז להתיר לטלטלו רק למקום שלא יאבד בו.

המשנ"ב¹⁰ פוסק מעיקר הדין כדברי הט"ז, ורק בדיעבד מתיר כדברי הרמ"א, וכך לשונו:

"כתב הט"ז איזמל שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה דהא מוקצה הוא מחמת חסרון כיס, דהא אדם מקפיד שלא להשתמש בו דבר אחר, ודלא כהמקילין לטלטל אותו מטעם דאין מוקצה לחצי שבת, דהא בין השמשות ג"כ היה מוקצה מחמת חסרון כיס ואין לטלטלו אז לשום דבר. וע"כ אף על פי שעומד למחר למלאכת מילה, מ"מ אחר גמר צורך שלו חוזר לאיסור טלטול של בין השמשות, ע"כ יצניעו באותו חדר שהוא מל שם. והמ"א בסימן של"א סק"ה מסכים עמו ג"כ בעיקר הדין אך דעתו שיש להחמיר שבעוד שהאיזמל בידו לא יניחנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר או שיוליכנו לביתו דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזה מקום שירצה וכדלעיל בסימן ש"ח ס"ג... ומ"מ בדיעבד אם הניחו מידו ויש חשש שלא יגנב, שם מצדד הא"ר דיש לסמוך על רמ"א וש"ך דסוברים דמותר לטלטלו והביאו החכמת אדם בהלכות מילה".

אמנם בפסקי תשובות¹¹ כתב:

"וכבר כתבו גדולי הדורות שהעולם נוהגים היתר לטלטלו, לא מיבעיא לאחר המילה לצורך הצנעת הסכין במקומו, אלא גם לשאר עניינים, כגון להניחו תחת כר התינוק בליל המילה לסגולה, וכן למסרו לאבי הבן קודם המילה שיעבירו למוהל ויעשנו שליח למול, כנהוג.

אמנם המדקדקים מחמירים שלא לטלטל הסכין אלא אך ורק לצורך המילה, ולאחר המילה מניח המוהל הסכין מיד לתוך התיק שיש שם גם דבר היתר (דבר מאכל או ספר וכדומה), והרי זה 'בסיס לאיסור ולהיתר' שמוותר לטלטלו, ולא יטול הסכין בידו כדי לקנחו מן הדם שעליו, וכן לא יניחנו בתוך הנרתיק המיוחד לו".

לסיכום, נראה שנחלקו הפוסקים עד דורנו אנו האם מותר לטלטל סכין של מילה גם שלא לצורך, לאחר או לפני הברית עצמה. וכאמור, כמה גדולי הפוסקים כתבו שנהגו להקל בכך.

10 סימן שי ס"ק טו.

11 סימן שלא אות טז.

לכאורה, אם כן, גם בנשק היה מקום לומר, שכיוון שמלאכתו היא להיתר (כמו סכין של מילה) ניתן לטלטלו גם שלא בעת קיום פעולה צבאית ממש.

אמנם, כפי שיוכח בהמשך הדברים, ייתכן ויש עדיפות לנשק על פני סכין, כיוון שבנשק אין סיום מוגדר למעשה המצווה, אלא ישנה התכנות תמידית לקיום המצווה (הגנה וכדו').

אמנם, ראיתי בספר אהלה של תורה של הרב יעקב אריאל¹², שכתב שאפשר שדברי הרמ"א שאיזמל מילה לא הוי מוקצה לאחר המילה, זה דווקא במילה, משום ששבת הותרה אצלה, אך בנוגע לפיקוח נפש השבת רק דחוויה, וברור שגם הרמ"א יסכים שנשק הוא מוקצה שנדחה לצורך פיקוח נפש.

עוד הוסיף חידוש מעניין, שאפילו במלחמה שיש את הגדר של "עד רדתה", אין הכוונה שהשבת הותרה לגמרי, אלא שהדיחוי של פיקוח נפש במלחמה שונה מהפיקוח נפש של יחידים. שבמלחמה לוקחים בחשבון גם חששות עקיפים מאוד (בניגוד לפק"נ של יחיד), אך גם במלחמה נתייחס להיתר נשיאת נשק בשבת כדחוויה בלבד.

והביא לזה ראיה יפה ממלחמת יריחו, שמבואר במדרש שיהושע אמר שהשבת קודש ולכן מעשיה קודש ואין להנות מחמת זה משלל יריחו, ומכך משמע שלא הותרה השבת כחול ועדיין נשארה בקדושתה.

אמנם מצינו אחרונים הסוברים שכיוון שהתורה ציוותה ציווי מיוחד על מלחמה בשבת באומרה "עד רדתה", התחדש בכך ששבת הותרה ביחס לצרכי המלחמה, וממילא ודאי שגם לצורך טלטול מוקצה כנשק. וכך כתב הרב שלמה גורן¹³.

העולה מכל האמור, דנחלקו האחרונים האם ניתן להשוות בין טלטול נשק בשבת, ובין טלטול סכין של מילה. וממילא כיוון שנהגו להקל בטלטול סכין של מילה, יש מקום להוכיח, שגם בנשק אפשר לצרף סברת המתירים.

ד. היתר טלטול נשק מצד החוק

יש לדון האם מותר לחייל לטלטל נשק בשבת מצד החשש, שאם לא ימצא עליו, יקבל עונש חמור, ובנוסף, ישנו חשש גדול שהנשק יפול לידי איוב, ויביא לידי סכנה גדולה.

כתב בדברי יציב¹⁴:

"ועב"פ בנידון דידן, כשהחוק והמשמעת מחייבים שיהיה נשקו עמו בכל מקום, והוי תועלת והצלה לעצמו כנ"ל, לא גרע בעל מלחמה מקמיע לחולה".

12 חלק ב סימן לב.

13 שו"ת משיב מלחמה חלק ב סימן סא.

14 אר"ח סימן קמח.

הדברי יציב כותב שחייל הנושא נשק מפאת החוק הצבאי המחייב את החייל לשאת את הנשק בכל עת עליו, הרי שטלטול הנשק מוגדר כטלטול לצורך גופו.

ה. היתר מצד חשש סכנה עקיף

עוד יש להוסיף סברא גדולה, והוא חשש פיקוח נפש עקיף. דהיינו, אם נפסוק שכל חייל שאינו בפעילות מבצעית ישירה, לא יוכל לטלטל נשק כלל, הדבר יגרום עם הזמן שהנשק יפול לידי האויב, ויש בדבר משום סכנה ממשית (כפי שאכן קרה וקורה בבסיסי צה"ל ובשאר מקומות).

ובתורת המחנה הלכות שבת סיכמו – לפיכך, לאור המציאות הביטחונית המורכבת במדינת ישראל, והחשיבות המערכתית ביצירת הרתעה ויכולת תגובה מיידית באמצעות נוכחות חיילים חמושים בכל מקום, לצד הסכנה העלולה להיווצר מהגעת הנשק לידי גורמים עוינים, באם יושאר בלא שמירה ראויה, אין להימנע מנשיאת נשק אף שלא במקום צורך בטחוני מובהק.

1. סיכום

חייל הנצרך לשאת נשק בשבת, במקומות בהם יש סכנה ממשית אין שאלה וחייב לשאת את הנשק צמוד אליו, ולתת מענה לכשיידרש.

במקומות בהם אין סכנה ממשית אך יכולה לקום צרה או שישנה התכנות חדירה לבסיס לגנוב, ועצם נשיאת הנשק אצל החייל מהווה הרתעה לאויב או לגנבים, מותר לשאת את הנשק ולהציל מפח"ע או מגניבה.

בימינו, שנשיאת הנשק הוכיחה לא פעם, שבזכות שהיה לעוברים ולשבים נשק, הצליחו למנוע או לעצור פיגוע או אירוע פח"ע, וודאי שמותר ואף מצווה לשאת את הנשק במהלך השבת להציל נפשות בעם ישראל, ולכן אפילו חייל היוצא לחופש לביתו והנשק עימו יכול וראוי במקומות המיועדים לפורענות לשאת את הנשק איתו.